

dr hab. Wiesław Koczur, prof. UE

Katowice, 19 września 2020 r.

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Kolegium Ekonomii

Katedra Polityki Społecznej i Gospodarczej

Biuro Rady Awansów Naukowych

Wpływ 23-09-2020

Załącznik 138/2020

Recenzja

rozprawy doktorskiej magistra Grzegorza Grygiela

pt. „Stacjonarne placówki opieki długoterminowej w systemie pomocy społecznej w województwie wielkopolskim. Diagnoza i rekomendacje” napisanej w Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu

Promotor: dr hab. Andrzej Przymeński, prof. UEP

Promotor pomocniczy: dr Joanna Ratajczak

Poznań 2020, stron 345

1. Podstawy formalne recenzji

Niniejsza recenzja została sporządzona w odpowiedzi na pismo Przewodniczącej Rady Awansów Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu p. dr hab. Barbary Jankowskiej, prof. UEP z dnia 17 lipca 2020 r. BRAN/490/2020 informujące o powierzeniu mi funkcji recenzenta rozprawy doktorskiej p. mgr. Grzegorza Grygiela pt. „Stacjonarne placówki opieki długoterminowej w systemie pomocy społecznej w województwie wielkopolskim. Diagnoza i rekomendacje”. Promotorem przedmiotowej dysertacji jest p. dr hab. Andrzej Przymeński, prof. UEP, zaś promotorem pomocniczym p. dr Joanna Ratajczak. Recenzja została sporządzona w ramach czynności w przewodzie doktorskim na podstawie § 6 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2018 r., poz. 261). Kryterium oceny stanowił natomiast art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789), zgodnie z którym rozprawa doktorska,

przygotowana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne rozwiązanie problemu w oparciu o opracowanie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne, lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej.

2. Ocena wyboru problematyki badawczej i tematu rozprawy doktorskiej

Dokonujące się w Polsce przeobrażenia demograficzne, w szczególności zaś proces starzenia się ludności stanowią istotne wyzwanie zarówno dla polityki społecznej, jak i dla polityki ekonomicznej państwa. W sferze polityki społecznej dotyczy to przede wszystkim systemów ochrony zdrowia i zabezpieczenia społecznego gdyż osoby starsze, zwłaszcza w wieku zaawansowanym, nie tylko częściej będą zmuszone korzystać ze świadczeń opiekuńczych i pielęgnacyjnych, ale także będą korzystały przeciętnie coraz dłużej z innych świadczeń z zabezpieczenia społecznego, w szczególności emerytalnych, co oznacza konieczność poszukiwania nowych mechanizmów i źródeł ich finansowania.

Spośród towarzyszących procesowi starzenia się ludności różnych rodzajów ryzyka społecznego podkreślenia wymagają w kontekście problematyki poruszanej w recenzowanej rozprawie ryzyka niepełnosprawności i niesamodzielności. Pamiętać bowiem należy, iż wiek staje się coraz bardziej istotnym wyznacznikiem wskazanych rodzajów społecznego ryzyka, wpływając na ich zakres i stopień. Ryzyka te wiążą się przede wszystkim z uzależnieniem starszej, niepełnosprawnej bądź wręcz niesamodzielnej osoby od otoczenia, w związku z istotnym ograniczeniem lub brakiem możliwości samodzielnego zaspokajania potrzeb związanych z codziennym funkcjonowaniem. Kluczowym kierunkiem działań w zakresie zabezpieczenia społecznego staje się zatem rozwój różnorodnych form opieki nad wskazaną kategorią osób, w tym także ustanowienie rozwiązań mających na celu ich finansowe wsparcie, w związku ze zwiększonym zapotrzebowaniem na usługi (świadczenia) o charakterze opiekuńczo – pielęgnacyjnym. Niezbędność wskazanych działań podkreślają prognozy demograficzne, zgodnie z którymi, w perspektywie najbliższych trzydziestu lat należy oczekiwać stałego wzrostu odsetka seniorów w populacji osób niepełnosprawnych, co oznaczać będzie stały wzrost zapotrzebowania na usługi opieki długoterminowej, także w województwie wielkopolskim.

Przedmiotowe usługi realizuje się obecnie w Polsce zarówno w ramach systemu opieki zdrowotnej, jak i systemu pomocy społecznej. Podczas gdy w systemie opieki zdrowotnej kluczowe znaczenie w zakresie świadczenia opieki długoterminowej przypada zakładom opiekuńczo – leczniczym oraz zakładom pielęgnacyjno – opiekuńczym,

w systemie pomocy społecznej całodobową opiekę o której mowa, realizują przede wszystkim domy pomocy społecznej, stanowiące dominującą formę wsparcia osób niesamodzielnych. Tym właśnie placówkom usytuowanym w województwie wielkopolskim poświęcono recenzowaną rozprawę doktorską, przedstawiając w niej zarówno diagnozę obecnego stanu rzeczy w zakresie ich funkcjonowania (ze szczególnym uwzględnieniem aspektów organizacyjnych i finansowych tej materii), jak i rekomendacje w zakresie rozwoju systemu opieki długoterminowej w Polsce (w tym także w województwie wielkopolskim) w perspektywie krótko i długoterminowej.

Podjętą w recenzowanej rozprawie doktorskiej problematykę należy ocenić jako aktualną i ważną, tak z punktu widzenia nauki o polityce społecznej, jak i jej praktyki, dla której wysoka użyteczność przedmiotowej dysertacji wymaga szczególnego podkreślenia. Zaznaczyć także należy, iż materia stanowiąca przedmiot recenzowanej pracy doktorskiej nie spotkała się jak dotąd z szerszym zainteresowaniem w piśmiennictwie ekonomicznym. Stosunkowo nieliczne opracowania poświęcone tej problematyce mają charakter zaledwie przyczynkarski. Podsumowując, dokonany przez Doktoranta wybór problematyki badawczej i tematu dysertacji należy ocenić w pełni pozytywnie; spełnia on wymogi i oczekiwania stawiane w tym względzie rozprawom doktorskim.

3. Ocena celu i hipotez badawczych rozprawy doktorskiej

Zgodnie z metodologią nauk (także ekonomicznych) badania naukowe inicjuje sformułowanie problemu badawczego, dokonywane najczęściej w postaci pytań badawczych odnoszących się do istoty danego przedsięwzięcia naukowo - badawczego (por. prace m.in. J. Apanowicza, K. Kucińskiego, J. Sztumskiego i in.). W przedmiotowej rozprawie doktorskiej na s. 8 czytamy, iż „Analiza sytuacji demograficznej województwa wielkopolskiego, związana z procesami starzenia się populacji, skłania do postawienia następujących pytań badawczych: 1) Jak zorganizowane są usługi opieki długoterminowej w systemie pomocy społecznej w województwie wielkopolskim ?; 2) Czy usługi opieki długoterminowej w systemie pomocy społecznej w województwie wielkopolskim spełniają wymagania jakościowe oraz ilościowe w aspekcie prognozowanych zmian demograficznych regionu ?”. W nawiązaniu do tak sformułowanych pytań badawczych Doktorant jako cel główny recenzowanej dysertacji wskazał (s. 9) diagnozę usług opieki długoterminowej w systemie pomocy społecznej w województwie wielkopolskim z uwzględnieniem różnych kategorii klientów/mieszkańców, podkreślając, że cel ten realizowany jest w kontekście szerszej refleksji teoretycznej na temat systemu opieki długoterminowej w Polsce. Jednocześnie sformułował trzy następujące hipotezy badawcze:

H1: Zapotrzebowanie na stacjonarne usługi opiekuńcze dla osób starszych, niepełnosprawnych oraz niesamodzielnych w województwie wielkopolskim będzie rosnąć, a oferowana infrastruktura nie jest przystosowana do wzrastających obciążeń demograficznych,

H2: Jakość świadczonych usług w stacjonarnej opiece długoterminowej realizowanej w obszarze pomocy społecznej sukcesywnie poprawia się, jednak dalszy rozwój uzależniony jest od zapewnienia odpowiednich nakładów finansowych,

H3: System finansowania stacjonarnych usług opiekuńczych jest nieadekwatny do potrzeb prawidłowej realizacji zadań w tej sferze, wynikających z procesu starzenia się społeczeństwa.

Cel recenzowanej rozprawy doktorskiej określony przez Doktoranta jako główny sformułowano zasadniczo poprawnie (choć można było w nim uwzględnić także sformułowanie stosownych rekomendacji), nigdzie jednak nie wskazano *expressis verbis* celów pomocniczych, choć powinno to nastąpić skoro określono cel główny. Wskazane cele można by co prawda rekonstruować z treści Wstępu do przedmiotowej dysertacji, zwłaszcza zawartych na s. 9-10, wydaje się jednak w świetle lektury recenzowanej rozprawy doktorskiej że Doktorantowi chodziło tak naprawdę o **cel rozprawy** (w tym przypadku niepotrzebnie określony jako główny), czego potwierdzenie odnajdujemy np. w Zakończeniu przedmiotowej pracy doktorskiej. Zasadniczo pozytywnie można zdaniem recenzenta ocenić także hipotezy badawcze, choć sformułowanie drugiej z nich może budzić pewne wątpliwości natury stylistycznej. Generalnie jednak dobrze korespondują one z celem dysertacji, cechuje je także poznawcza istotność.

4. Ocena zastosowanych metod i technik badawczych oraz wykorzystanych źródeł informacji

Zmierzając do realizacji przyjętego celu recenzowanej rozprawy Doktorant wykorzystał triangulację metodologiczną, polegającą na połączeniu ilościowych i jakościowych metod badawczych, mając trafne przeświadczenie odnośnie ich komplementarnego charakteru w zakresie poszerzania wiedzy związanej z przedmiotem badań. W przedmiotowej dysertacji posłużono się następującymi metodami badawczymi: analizą literatury przedmiotu (z zakresu demografii oraz polityki społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem publikacji związanych z problematyką ochrony zdrowia oraz pomocy społecznej), analizą aktów normatywnych regulujących kwestie objęte przedmiotem badań, a także metodą badania dokumentów instytucji zajmujących się realizacją zadań w zakresie poruszanej materii.

Kompetentnej analizie poddano dostępne dane statystyczne oraz finansowe dotyczące rozmaitych aspektów funkcjonowania systemu opieki nad osobami niesamodzielnymi w województwie wielkopolskim. Przeprowadzono także badanie ankietowe wśród 209 mieszkańców dziesięciu domów pomocy społecznej w województwie wielkopolskim, w oparciu o autorski kwestionariusz ankiety (załącznik nr 1) oraz wywiad kwestionariuszowy z dyrektorami 10 domów pomocy społecznej w tego województwa, z wykorzystaniem autorskiego kwestionariusza wywiadu (załącznik nr 2). Podkreślenia wymaga wykorzystanie w procesie przygotowywania przedmiotowej dysertacji jako ważnej techniki badawczej także obserwacji uczestniczącej, co wynikało z faktu sprawowania w tym czasie przez Doktoranta funkcji dyrektora jednego z domów pomocy społecznej w województwie wielkopolskim. Jak stwierdza Autor rozprawy „Udział w czynnościach życia codziennego mieszkańców, zarządzanie placówką, jak również kontakt z innymi dyrektorami pozwoliły uzyskać dodatkową wiedzę na temat funkcjonowania usług opieki długoterminowej w systemie pomocy społecznej” (s. 190).

W rozprawie wykorzystano bibliografię obejmującą łącznie 294 pozycje, z czego 146 to publikacje z zakresu poruszanej materii; 93 to rozmaite materiały źródłowe, w tym statystyczne; 28 to akty normatywne; 3 to wyroki (dwa Trybunału Konstytucyjnego oraz jeden Sądu Apelacyjnego w Katowicach), zaś 24 to źródła z zasobów internetu. Dobór wskazanych źródeł informacji nie budzi zastrzeżeń, choć zdaniem recenzenta wykorzystana w rozprawie liczba źródeł obcojęzycznych (zaledwie 11) jest jak na ten rodzaj przedsięwzięcia naukowego nader skromna, tym bardziej, że problematyka opieki długoterminowej jest obecnie w piśmiennictwie zagranicznym obecna nader często. W aspekcie jakościowym, podkreślenia wymaga natomiast zarówno walor aktualności powoływanych pozycji, jak i umiejętne korzystanie z nich przez Doktoranta, który udowadnia, iż dobrze orientuje się zarówno w polskim piśmiennictwie naukowym z zakresu poruszanej problematyki, jak i w obowiązujących w tym obszarze regulacjach prawnych oraz w orzecznictwie. Pozytywnej oceny wymaga także konstrukcja autorskich kwestionariuszy ankiety oraz wywiadu, które zostały zbudowane w sposób prawidłowy i zawierają tylko takie pytania, które są istotne z punktu widzenia przyjętego celu badawczego. Przedstawienie wyników badania ankietowego oraz wywiadu kwestionariuszowego, zawarte w rozdziałach szóstym oraz siódmym recenzowanej rozprawy doktorskiej także nie budzą zastrzeżeń.

Podsumowując należy stwierdzić, iż dokonane w przypadku recenzowanej dysertacji wybór i wykorzystanie metod oraz technik badań naukowych, jak również wybór źródeł informacji, ich analiza i wykorzystanie zostały przeprowadzone w sposób potwierdzający umiejętności badawcze Doktoranta.

5. Konstrukcja rozprawy, jej treść i ocena merytoryczna

Recenzowana rozprawa doktorska ma charakter teoretyczno – empiryczny i składa się ze wstępu (poprzedzonego spisem treści), ośmiu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu tabel, spisu wykresów, spisu schematów oraz spisu diagramów, a także z aneksu, w którym zamieszczono sześć załączników (1-autorska ankieta badawcza; 2-autorski kwestionariusz wywiadu z dyrektorami domów pomocy społecznej; 3-charakterystyka badanej próby – wybrane zmienne; 4-liczba osób oczekujących na miejsce w domu pomocy społecznej w poszczególnych województwach, stan na 31.12.2018 r.; 5-koszt utrzymania w domach pomocy społecznej w województwie wielkopolskim w latach 2004-2019; 6-plan dotacji dla domów pomocy społecznej w województwie wielkopolskim w roku 2019 wynikających z ustawy budżetowej w układzie powiatowym). Całość rozprawy obejmuje 345 stron znormalizowanego wydruku komputerowego, w tym 299 stron tekstu zasadniczego. Przyjęta konstrukcja recenzowanej dysertacji w ocenie recenzenta jest prawidłowa i właściwa dla analizy problemu badawczego będącego przedmiotem zainteresowania Doktoranta. Każdy kolejny rozdział stanowi kontynuację rozważań prowadzonych w rozdziale wcześniejszym, a wszystkie razem układają się w dobrze przemyślaną i logiczną całość.

We wstępie do recenzowanej rozprawy doktorskiej, którego konstrukcja i treść odpowiadają wymaganiom warsztatowym, zaprezentowano uzasadnienie wyboru przedmiotu badań, określono problem badawczy, zdefiniowano cel rozprawy doktorskiej oraz wskazano zastosowane metody i techniki badań naukowych. W sposób syntetyczny przedstawiono także strukturę rozprawy oraz zawartość treściową poszczególnych jej rozdziałów.

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym „Proces starzenia się społeczeństwa i jego wpływ na wzrost liczby osób niesamodzielnych” (s. 13-49) przedstawiono kolejno: istotę i przyczyny starzenia się społeczeństwa, wpływ transformacji demograficznej na wzrost odsetka ludzi starych, konsekwencje starzenia się ludności dla struktury społecznej oraz społeczne i ekonomiczne skutki starzenia się społeczeństwa. Podjęto także kluczową dla analizy sektora usług opieki długoterminowej problematykę wzrostu liczby osób niesamodzielnych w kontekście zachodzących przemian demograficznych. Przedmiotowy rozdział recenzowanej rozprawy doktorskiej można zdaniem recenzenta uznać zasadniczo za dobrze napisany i interesujący poznawczo, jednak jego lektura skłania do przedstawienia kilku następujących uwag. I tak, w części poświęconej społecznym skutkom starzenia się społeczeństwa należało zdaniem recenzenta zwrócić uwagę także na mającą często miejsce zmianę modelu kariery zawodowej (a czasami wręcz jej zatrzymanie) w przypadku kobiet podejmujących się opieki nad bliskimi seniorami. Wszak, jak trafnie zauważa Doktorant (s. 30), w polskich warunkach pomoc osobie starszej spoczywa głównie na rodzinie. Zaś

w ramach owej rodziny świadczą ją przede wszystkim kobiety, często kosztem rozmaitych zawirowań w przebiegu kariery zawodowej i ubezpieczenia społecznego (głównie emerytalno – rentowego). Z kolei w podrozdziale poświęconym ekonomicznym skutkom starzenia się społeczeństwa należało zdaniem recenzenta bardziej dobitnie podkreślić wpływ starzenia się społeczeństwa na system finansów publicznych (zmiany w zakresie przychodów i wydatków zarówno budżetu państwa, jaki i budżetów jednostek samorządu terytorialnego). Z uznaniem należy natomiast przyjąć fakt, iż pisząc o ekonomicznych skutkach starzenia się społeczeństwa Doktorant dostrzega nie tylko zagrożenia, ale także ewentualne szanse, związane chociażby z rozwojem tzw. srebrnej gospodarki (*silver economy*). I wreszcie uwaga odnosząca się do ostatniego podrozdziału, w którym m.in. przedstawiono różne ujęcia definicyjne niepełnosprawności i niesamodzielności. Szkoda, że Doktorant nie pokusił się o próbę przedstawienia relacji wskazanych pojęć, co w kontekście przedmiotu recenzowanej dysertacji ma jednak istotne znaczenie.

Drugi rozdział recenzowanej rozprawy doktorskiej zatytułowany „Polityka społeczna wobec starzenia się i niesamodzielności” (s. 50-91) stanowi logiczną kontynuację wywodów zawartych w rozdziale pierwszym. Przedstawiono w nim kolejno: definicje i cele polityki społecznej, jej instytucjonalne podmioty, modele polityki społecznej, w tym także model realizowany obecnie w Polsce a także instrumenty, style i zasady realizacji polityki społecznej. Scharakteryzowano lokalną politykę społeczną wobec ludzi starych i niesamodzielnych, zaprezentowano definicje opieki długoterminowej wybranych organizacji międzynarodowych (OECD, WHO) oraz wybranych polskich autorów, a następnie na tle zagranicznych modeli finansowania opieki długoterminowej przedstawiono polskie doświadczenia w tym zakresie. Taka konstrukcja przedmiotowego rozdziału recenzowanej rozprawy doktorskiej może wydawać się *prima facie* zbyt podręcznikowa, jednak w ocenie recenzenta zapewnia dobre wprowadzenie do rozważań zawartych w kolejnych rozdziałach. Pozytywnej oceny wymaga konsekwentne prowadzenie wywodów zgodnie z zasadą „od ogółu do szczegółu”. Niezależnie jednak od wskazanej oceny przedmiotowego rozdziału dysertacji p. mgr. Grzegorza Grygiela przedstawić należy następujące uwagi szczegółowe: w podrozdziale poświęconym definicjom i celom polityki społecznej (2.1) zdziwienie recenzenta budzi brak kanonicznych już definicji polityki społecznej autorstwa Profesorów Antoniego Rajkiewicza oraz Adama Kurzynowskiego, nadto zaś trudno zaakceptować przedstawiony na s. 52 pogląd, jakoby działania w zakresie polityki społecznej były realizowane tylko przez państwo oraz współdziałających z nim partnerów społecznych, pod którym to pojęciem dodajmy rozumie się powszechnie (także w innych krajach) związki zawodowe i organizacje pracodawców. To wyjątkowo niefortunne stwierdzenie nijak ma się do akcentowanej powszechnie w literaturze przedmiotu (także zagranicznej)

wielosektorowości podmiotów współczesnej polityki społecznej, do której notabene Doktorant nawiązuje w dalszej części pracy (np. s. 56 i nast., s. 126, s. 173 i nast., s. 222 i nast). Z kolei w podrozdziale poświęconym instytucjonalnym podmiotom polityki społecznej (2.2) zwraca uwagę brak wskazania jakichkolwiek podmiotów funkcjonujących w ramach Rady Europy oraz Unii Europejskiej. Wspomniano jedynie, iż w ramach Rady Europy przyjęto określone dokumenty odnoszące się do spraw polityki społecznej, wymieniając zaledwie dwa, i to wcale nie najważniejsze, w dodatku podając nazwę jednego z nich z błędem (zamiast *Europejska Konwencja o Statusie Prawnym Pracowników Migrujących* napisano *Europejska Konwencja o Statusie Prawnym Pracownika Migrującego*). Zauważyć także należy, iż podstawy finansowe ubezpieczenia społecznego rolników i działalności KRUS stanowi nie tylko Fundusz Składowy Ubezpieczenia Społecznego Rolników (jak podano na s. 55), ale także fundusze: emerytalno – rentowy, administracyjny oraz prewencji i rehabilitacji. Dodajmy również, iż wbrew informacji zawartej w tab. 9 (s. 69) nie ma obecnie ustawy o ubezpieczeniu zdrowotnym. Wskazane tam kwestie reguluje ustawa z dnia 27 sierpnia 2007 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r., poz. 1398 ze zm.). Wątpliwości recenzenta budzi także nieuprawnione (zarówno w świetle obowiązującego stanu prawnego, jak i poglądów doktryny i judykatury) utożsamianie zasad polityki społecznej z zasadami pomocy społecznej (tak na s. 71). Zdecydowanie pozytywnej oceny wymaga natomiast w tym rozdziale charakterystyka lokalnej polityki społecznej wobec osób starszych i niesamodzielnych, rozmaitych krajowych i zagranicznych ujęć definicyjnych opieki długoterminowej oraz modeli jej finansowania w zagranicznych systemach polityki społecznej, wraz przypomnieniem polskich doświadczeń w tym zakresie. Zawarte w tych częściach rozdziału poglądy i oceny Doktoranta należy uznać za w pełni uzasadnione.

Rozdział trzeci recenzowanej rozprawy doktorskiej poświęcono problematyce opieki długoterminowej w systemie ochrony zdrowia, przedstawiając kolejno skalę zapotrzebowania na opiekę sprawowaną nad osobami starszymi i niesamodzielnymi w Polsce (3.1), rolę geriatricznej w opiece długoterminowej (3.2), a także rolę jaką w tej opiece odgrywają zakłady opiekuńczo – lecznicze oraz pielęgnacyjno – opiekuńcze (3.3), hospicja i opieka paliatywna (3.4.), a także długoterminowa opieka pielęgnarska (3.5). Jak wskazano wyżej, opiekę nad osobami niesamodzielnymi w Polsce realizuje się obecnie zarówno w ramach systemu opieki zdrowotnej, jak i systemu pomocy społecznej, tak więc przedmiotowy rozdział recenzowanej rozprawy doktorskiej zawiera z jednej strony logiczną kontynuację wywodów zawartych w rozdziale poprzednim, z drugiej zaś stanowi *sui generis* dobrze pomyślane wprowadzenie do dalszych rozważań dotyczących opieki długoterminowej w systemie pomocy społecznej, będące jednocześnie interesującym uzupełnieniem całościowego obrazu sektora

wskazanych usług w naszym kraju. Rozdział ten czyta się z zainteresowaniem, zaś jego lektura uzasadnia zdaniem recenzenta twierdzenie, że Doktorant dobrze orientuje się w uwarunkowaniach społecznych, ekonomicznych i prawnych funkcjonowania opieki długoterminowej w systemie ochrony zdrowia. Zwrócić jedynie należy uwagę, iż dane ZUS dotyczące liczby przyznawanych dodatków pielęgnacyjnych w związku z orzeczeniem niezdolności do samodzielnej egzystencji, wbrew twierdzeniu Autora recenzowanej rozprawy doktorskiej (s. 94), nie dają nam pełnego wyobrażenia o skali zapotrzebowania na opiekę długoterminową albowiem nie obejmują osób ubezpieczonych w ramach rolniczego ubezpieczenia społecznego oraz objętych systemami zaopatrzenia emerytalnego.

Ostatni z teoretycznych rozdziałów recenzowanej dysertacji, *notabene* najbardziej obszerny (s. 123-186), poświęcono analizie rozwiązań w zakresie opieki długoterminowej w systemie pomocy społecznej, obejmującej kolejno problematykę miejsca tej opieki w systemie pomocy społecznej (4.1), jej szacunkowych kosztów (4.2), usług świadczonych w miejscu zamieszkania (4.3), usług w formie dziennego pobytu w ośrodkach wsparcia, dziennych domach pomocy oraz dziennych domach Senior+ (4.4), usług stacjonarnych świadczonych w schroniskach dla bezdomnych i w ogrzewalniach (4.6), usług stacjonarnych realizowanych w mieszkaniach chronionych oraz w mieszkaniach wspomaganych (4.7), rodzinnych domów pomocy społecznej (4.8), placówek całodobowych prowadzonych w ramach działalności gospodarczej (4.9), oraz świadczeń pieniężnych (4.10). Zaznaczyć przy tym należy, iż wbrew tytułowi rozdziału „Opieka długoterminowa w systemie pomocy społecznej” w ostatnim podrozdziale odnajdujemy także rozwiązania realizowane przy zastosowaniu innych niż opiekuńcza (pomocowa) technik administracyjno – finansowych zabezpieczenia społecznego – techniki ubezpieczeniowej (dodatek pielęgnacyjny) oraz zaopatrzeniowej (świadczenia rodzinne). Autorowi recenzowanej dysertacji przyświecał zapewne cel kompleksowego przedstawienia świadczeń pieniężnych adresowanych do osób niesamodzielnych. Jednak skoro tak, to nie bardzo wiadomo dlaczego nie uwzględnił w swojej analizie przyznawanego z pomocy społecznej zasiłku stałego; nie wspomniał też w ogóle o nowym, przysługującym od 01 października 2019 r. tzw. świadczeniu 500+ dla niepełnosprawnych, przyznawanym na mocy przepisów ustawy z 31 lipca 2019 r. o świadczeniu uzupełniającym dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji (Dz. U. z 2020 r., poz. 1622). Generalnie jest to jednak rozdział bardzo dobrze napisany, który czyta się z dużym zainteresowaniem. Podkreślenia wymaga staranna ilustracja statystyczna omawianych zagadnień oraz trafne komentarze i oceny dotyczące analizowanych rozwiązań normatywnych, organizacyjnych i finansowych, potwierdzające fakt bardzo dobrej znajomości przez Doktoranta systemu pomocy społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem funkcjonowania domów pomocy społecznej. Szkoda jedynie, że analizując funkcjonowanie

tych ostatnich także w aspekcie historycznym, Doktorant nie skorzystał z bardzo rzetelnych i interesujących analiz autorstwa Janiny Szumlicz, zawartych m.in. w takich pracach jak: Pomoc społeczna w polskim systemie zabezpieczenia społecznego, IPISS, Warszawa 1987; czy też Funkcjonowanie opieki społecznej, W: Ubezpieczenia społeczne i świadczenia socjalne, IPISS, Warszawa 1988).

Kolejny, piąty rozdział recenzowanej rozprawy doktorskiej poświęcono metodologii badań własnych, prezentując kolejno metody, techniki i narzędzia badawcze zastosowane w przedmiotowej dysertacji (5.1), dobór próby badawczej (5.2), organizację i przebieg badań (5.3) oraz etyczne aspekty prowadzonych badań w grupie osób niepełnosprawnych (5.4). Już sam fakt zamieszczenia w recenzowanej rozprawie doktorskiej rozdziału metodologicznego zasługuje na uznanie, albowiem w przypadku polskich rozpraw naukowych nie jest to zjawisko zbyt częste. Zwykle kwestie metodologiczne porusza się we wstępie do danej pracy lub poświęca się tej tematyce wstępny podrozdział części badawczej. Jakkolwiek przedmiotowy rozdział dysertacji nie jest zbyt obszerny, to zawiera zdaniem recenzenta wszystkie niezbędne informacje natury metodologicznej. Dodatkowo, podkreślenia wymaga fakt poruszenia w nim przez Doktoranta aspektów etycznych prowadzonych badań, co ze względu na fakt delikatności materii stanowiącej ich przedmiot oraz sensytywny charakter wielu pozyskiwanych informacji i danych zasługuje na szczególne uznanie. Jak wskazano wyżej (pkt 4), recenzent pozytywnie ocenia dobór i wykorzystanie przez Doktoranta metod, technik i narzędzi badawczych.

W rozdziale szóstym recenzowanej rozprawy doktorskiej w oparciu o badania własne (zarówno ilościowe, jak i jakościowe, zrealizowane z wykorzystaniem autorskiego kwestionariusza wywiadu) dokonano analizy funkcjonowania domów pomocy społecznej w województwie wielkopolskim jako kluczowej kategorii stacjonarnych placówek opieki długoterminowej w systemie pomocy społecznej. W przedmiotowej analizie uwzględniono szeroko problematykę infrastruktury domów pomocy społecznej w województwie wielkopolskim (prezentując i oceniając kolejno aktualny stan owej infrastruktury oraz jej wykorzystanie, zapotrzebowanie na usługi świadczone w domach pomocy społecznej w województwie wielkopolskim wraz z prognozą owego zapotrzebowania aż do 2050 r., uwarunkowania finansowe działalności wskazanych placówek oraz charakter i praktyczne znaczenie w systemie opieki długoterminowej placówek prywatnych) oraz scharakteryzowano profil mieszkańców przedmiotowych placówek wraz prezentacją ich opinii na temat jakości usług realizowanych w tych placówkach. W ocenie recenzenta jest to jeden z trzech najlepszych i najciekawszych rozdziałów recenzowanej dysertacji. Doktorant bardzo dobrze wykorzystał w nim zarówno rozmaite informacje i dane instytucji publicznych, jak i wyniki własnych badań ankietowych. Pełnej akceptacji wymagają także kompetentne

komentarze i oceny Doktoranta zamieszczone w przedmiotowym rozdziale recenzowanej rozprawy doktorskiej.

Kolejny, siódmy rozdział, zatytułowany „Uwarunkowania opieki długoterminowej w domach pomocy społecznej w województwie wielkopolskim”, także oparty przede wszystkim na badaniach własnych, tym razem przeprowadzonych wśród dyrektorów domów pomocy społecznej z województwa wielkopolskiego, z wykorzystaniem autorskiego kwestionariusza wywiadu stanowi interesujący i dobrze napisany element diagnozy usług opieki długoterminowej w systemie pomocy społecznej we wskazanym województwie. Uwzględniono w nim zarówno problematykę demograficznych uwarunkowań realizacji wskazanych usług w województwie wielkopolskim, jak i sytuacji finansowej badanych placówek, stanu zatrudnienia w owych placówkach, realizacji w nich świadczeń opieki medycznej oraz organizacyjno – finansowych i kadrowych problemów związanych z ich bieżącym funkcjonowaniem. Przedstawiono także generalną ocenę systemu opieki nad osobami niesamodzielnymi i starszymi w Polsce, jaka wynika z przeprowadzonych przez Doktoranta wywiadów eksperckich. W przedmiotowej ocenie zwraca uwagę przede wszystkim fakt, iż większość dyrektorów domów pomocy społecznej biorących udział we wskazanym badaniu negatywnie ocenia fakt odrębnego funkcjonowania w obszarze opieki nad osobami niesamodzielnymi systemów pomocy społecznej i ochrony zdrowia. Dodajmy, iż analogiczną ocenę wskazanego stanu rzeczy przedstawiano w literaturze przedmiotu już wielokrotnie. Tym razem potwierdzili ją praktycy z województwa wielkopolskiego. Podsumowując należy stwierdzić, iż jest to rozdział nie tylko interesujący poznawczo ale także ważny zdaniem recenzenta z punktu widzenia praktyki funkcjonowania systemu opieki długoterminowej tak w województwie wielkopolskim, jak i w całej Polsce.

Sui generis zwieńczenie części badawczej recenzowanej rozprawy doktorskiej stanowi jej rozdział ósmy, zatytułowany „Synteza diagnozy i rekomendacje”. Choć tytuł tego rozdziału może budzić kontrowersje ze względu na zbytnią ogólnikowość, to sam rozdział jako taki wymaga oceny pozytywnej. Nie dezawuuując znaczenia części pierwszej rozdziału, zawierającej syntezę diagnozy usług opieki długoterminowej w systemie pomocy społecznej w województwie wielkopolskim, z trafnymi i dobrze uzasadnionymi ocenami obecnego stanu rzeczy w zakresie wskazanej materii (przedstawionymi częściowo już wcześniej) oraz odniesieniem do sformułowanych we wstępie do recenzowanej dysertacji hipotez badawczych, trzeba jednak stwierdzić, iż szczególnie interesująca w tym rozdziale recenzowanej rozprawy doktorskiej jest jego część druga, zawierająca rekomendacje w zakresie rozwoju systemu opieki długoterminowej w Polsce, w tym także w województwie wielkopolskim, w ujęciu krótko – i długoterminowym, sformułowane przez Doktoranta na podstawie przeprowadzonych badań i z wykorzystaniem własnego doświadczenia

zawodowego. W ocenie recenzenta jest to jeden z najciekawszych, jeżeli nie najciekawszy fragment recenzowanej dysertacji, cenny nie tylko z naukowego punktu widzenia, ale także z punktu widzenia praktyki polityki społecznej w Polsce, w tym także w województwie wielkopolskim. Doktorant po raz kolejny udowadnia, że jest ekspertem w zakresie problematyki stanowiącej przedmiot recenzowanej rozprawy doktorskiej.

Zakończenie przedmiotowej dysertacji, jakkolwiek zasadniczo poprawne, budzi jednak pewien niedosyt, zwłaszcza na tle jej tak bogatej i interesującej treści jak wskazano wyżej. Zdaniem recenzenta jest ono zbyt rachityczne tak w sensie objętościowym, jak i treściowym. Można odnieść wrażenie, iż w tym przypadku zabrakło pomysłu na to, jak w sposób interesujący napisać tę część rozprawy doktorskiej. Być może, zabrakło także czasu.

6. Ocena formalnej strony rozprawy doktorskiej

Recenzowana rozprawa doktorska od strony formalnej została przygotowana zasadniczo starannie. Uwagę zwraca przede wszystkim sprawne posługiwanie się przez Doktoranta profesjonalną terminologią oraz szacunek dla reguł języka polskiego (choć odnaleźć możemy w dysertacji kilka kolokwializmów – np. *małe składki*, *reforma zdrowia*, których w pracy naukowej powinno się unikać). Rozważania Doktoranta są logiczne i uporządkowane, a prowadzona analiza rzetelna i wnikliwa. Treść rozprawy wzbogacają dobrze opracowane i zamieszczone w poszczególnych jej rozdziałach tabele (73), wykresy (45), schematy (2) oraz diagramy (4), a także aneks, w którym poza autorskimi kwestionariuszami ankiety i wywiadu zamieszczono także cztery obszerne tabele, interesujące i ważne z punktu widzenia prowadzonych w rozprawie analiz.

Oceniając stronę formalną przedmiotowej dysertacji należy jednak stwierdzić, iż Doktorant nie ustrzegł się pewnych błędów. I tak uwagę zwraca, zarówno w tekście rozprawy, jak i w bibliografii kilkakrotnie popełniony błąd w nazwisku prof. Jerzego T. Kowaleskiego, które w recenzowanej rozprawie występuje w wersji *Kowalewski* (np. ss. 16, 17, 18, 304, 306). Błąd odnajdujemy także w nazwisku dr Doroty Kałuży, które to nazwisko w rozprawie występuje (także kilkakrotnie) w wersji *Kałużna* (ss. 29, 33, 303). Akceptacji nie może budzić także fakt zamieszczenia przez Doktoranta w wykazie aktów prawnych (s. 311-313) dwóch wyroków Trybunału Konstytucyjnego oraz wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach, które powinny być zamieszczone w osobnym zestawieniu. W recenzowanej rozprawie odnajdujemy także kilka przejęzyczeń, takich jak np. *przyporządkowany* zamiast *podporządkowany* (s. 11), *wypadku* zamiast *przypadku* (s. 55), *wybiórczość* zamiast *selektywność* (s. 58). Osobny problem stanowi występująca w recenzowanej pracy doktorskiej relatywnie duża liczba błędów literowych.

7. Konkluzja kwalifikacyjna

Wymienione wyżej, w gruncie rzeczy nieliczne mankamenty recenzowanej rozprawy doktorskiej nie przekreślają jej walorów, a zostały wyszczególnione w celu dalszego doskonalenia warsztatu naukowego Doktoranta. Dysertacja magistra Grzegorza Grygiela pt. „Stacjonarne placówki opieki długoterminowej w systemie pomocy społecznej w województwie wielkopolskim. Diagnoza i rekomendacje” spełnia w ocenie recenzenta kryteria określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jednolity: Dz. U. z 2017., poz. 1789). W szczególności praca ta stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną teoretyczną wiedzę Doktoranta w zakresie dyscypliny ekonomia i finanse. Potwierdza także umiejętność prowadzenia przez magistra Grzegorza Grygiela samodzielnej pracy naukowej. Tym samym może być ona przedmiotem dalszych czynności w przewodzie doktorskim.

Grzegorz Gocim